

UOT 811.111

S.C.Əliyeva

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
saliya05@mail.ru

İNGİLİS DİLİNİ ÖYRƏNMƏ SƏVİYYƏLƏRİ

Açar sözlər: *xarici dil, dünya, ünsiyyət, təcrübə, oxu, yazı, ingilis dili, düşünmə bacarığı*

İngilis dilinin öyrənilməsi prosesinin sistemli şəkildə tədrisi üçün dilin səviyyələrlə proqramlaşdırılması çox vacibdir. Dünyada ingilis dilini hər kəs öyrənmək istəyir. Və bu işin proqramlı şəkildə təşkili istənilən nəticəyə çatmağa imkan verir. Dilin öyrənilməsi prosesi dilin səviyyələrlə öyrənilməsi əsasında daha perspektivli həyata keçirilir. Bildiyimiz kimi, ingilis dilini akademik səviyyədə öyrənmək dilin səviyyələrlə sistemləşdirilməsini tələb edir.

С.Дж.Алиева

УРОВНИ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Ключевые слова: *иностраннный язык, мир, общение, практика, чтение, письмо, английский язык, умение думать*

Программирование на уровне языка очень важно для систематического обучения процессу изучения английского языка. Каждый человек в мире хочет изучить английский язык. Програмное обучение этой работы позволяет добиться желаемого результата. Процесс изучения языка осуществляется более перспективно на основе изучения языка по уровням. Как известно, изучение английского на академическом уровне требует систематизации языка по уровням.

S.J.Aliyeva

LEVELS OF LEARNING THE ENGLISH LANGUAGE

Keywords: *foreign language, the world, communication, practise, reading, writing, English, habit of thinking*

Programming the language with levels is very important for the systematic teaching of the process of learning English. Everyone in the world wants to learn English. And the programmatic organization of this work allows you to achieve the desired result. The process of language learning is carried out in a more perspective way on the basis of language learning by levels. As we know, learning English at the academic level requires the language to be systematized by levels.

Bu gün ingilis dilinin həyatımızın hər anında qarşımıza çıxma biləcək bir dil olduğunu heç kim inkar edə bilməz. İngilis dilində danışmaq elə bir proses yolu keçir ki, bu dili öyrənməkdə ısrarlı və həvəsli olmaq ön plana çəkilməlidir. Dil öyrənmək istedad və dəyanətliyin təzahürü kimi özünü göstərməlidir. Yalnız bu halda məqsədə çatmaq və gözəl danışmaq mədəniyyəti özü-özlüyündə meydana çıxır. Kamyu: “Əgər insan çörəyə və ədalətə ehtiyac duyursa, öz tələbatını ödəmək üçün lazım olan hər şeyə əl atırsa, deməli, bu, insan ruhunun qidasıdır” (4). Beləliklə, Kamyu insanı məşğul olduğu işdə dəyanət və istedad göstərməyə səsləyirdi.

Bu gün beynəlxalq dillər qloballaşan dünyanın tərkib hissəsidir. Millətlərarası ünsiyyət vasitəsi olaraq geniş əhatə dairəsinə malik olduğundan bu gün beynəlxalq münasibətlər sistemini beynəlxalq dillərsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Müasir dünyada beynəlxalq dil kimi işlədilən ingilis, ispan, fransız, ərəb, alman, portuqal, rus və s. dillər bir sıra dövlətlərin rəsmi dilləri olmaqla yanaşı, məsələn, ingilis dili 63 dövlətin, fransız dili 34 dövlətin, ispan dili 23 dövlətin, ərəb dili 22 dövlətin, alman və portuqal dillərindən hər biri 7 dövlətin rəsmi dilləridir. Diplomantik münasibətlərdə, BMT və digər beynəlxalq təşkilatlarda mütəmadi olaraq istifadə edilən ingilis, fransız, ispan, ərəb, rus və çin dilləri BMT-nin müxtəlif qurumlarının rəsmi və işçi dilləridirlər. Bu gün beynəlxalq dillər xarici dil kimi də bir çox ölkələrdə həvəslə öyrənilir.

Dünyada ən çox yayılmış dillər – ingilis, ispan, fransız, ərəb, rus və s. eyni zamanda keçmiş imperiya dilləridir və onların müstəmləkə xalqları tərəfindən öyrənilməsi üçün imperiyalar daim səy göstərmişlər. Lakin bu dillərdən sərbəst istifadə etmək bacarıqları müstəmləkə xalqlarına bir sıra maddi və mənəvi dividendlər də gətirmiş, onların təhsil almasına, sosial və mədəni cəhətdən sürətlə inkişaf etməsinə imkan yaratmışdır (1).

Dil vərdiş və bacarıqları ilk olaraq eşitdiklərimizlə başlayır. Təbii ki, eşitdiklərimiz maraqlarımızla üst-üstə düşməlidir. Sadəcə öyrənmək deyil, təcrübədə dili tətbiq etmək, onu həyatımızın bir tərkib hissəsinə çevirməyə çalışmalıyıq. Məhz bu təqdirdə ingilis dilində danışmaq günlük ehtiyacımıza dönür.

İngilis dili öyrənmək dörd aspektdən həyata keçirilir: danışmaq, yazmaq, oxumaq və dinləmə. Bu aspektlərin hər biri dili öyrənmək üçün əsas sayılır. İngilis dilini öyrənmək müəyyən bir ardıcılıq tələb edir. Əgər bu ardıcılıq qorunarsa, dil öyrənmək prosesi asan və maraqlı olacaqdır. Buna görə dil öyrənərkən ilk növbədə hansı səviyyədə dil bacarıqlarımızın olduğunu müəyyənləşdirməyiniz şərtidir. Heç bir dil danışmaq praktikası olmadan öyrənilə bilməz. Bunun üçün hər bir dil öyrənən dil bacarıqları öz səviyyəsində olan həmsöhbəti ilə dialoqa girməli və öz dilöyrənmə qabiliyyətində müsbət nəticəni görməlidir. İstənilən hər bir xarici dildə ilk vaxtlar fikir söyləmək müəyyən çətinliklər yaratmaqla yanaşı, utancaqlıq hissi də yarada bilər. Buna səbəb təcrübənin olmamasıdır.

İngilis dilinin səviyyələrini ardıcillıq sistemi ilə öyrənərək qarşılıqlı nitq təcrübəsi əldə etmək bu prosesin asanlaşdırılmasına yol açır. Özünəinam yaratmaq üçün yalnız və yalnız dil öyrənmək yolunu planlı şəkildə dil səviyyələrini uğurlu nəticələndirərək nail olmaq mümkündür. Bu uğurlu nəticələr mükəmməl iş planı tələb edir. Tərtib edilən dil səviyyələrinə uyğun dərs planları bu işin qaçılmaz tərəfidir. Bu zaman əsas dil bilikləri ilə bərabər video, audio tapşırıqları və bu tapşırıqlar əsnasında öyrənilən sözlərə aid viktorina tipli tapşırıqlar icra edilməlidir.

Dünyada baş verən hadisələr haqqında məlumatları ingilis dilində dinləmək və öz dil səviyyənizdə xəbərləşmək və fikirlər söyləmək dil vərdişlərinin tezləşməsi baxımından çox maraqlı sayılır. Dil səviyyəsinin irəliləmə şkalası hər bir dil öyrənənin danışmaq prosesində özü və digərləri tərəfindən aşkar görülməlidir.

Dinləyərək xarici dili anlamaq bu gün bir qədər çətinliklər yaradır. Buna səbəb ətrafımızda belə bir mühitin çox az mövcud olmasıdır. Bu problemin də həlli yolları artıq mövcuddur. Düzgün seçilmiş seriallara, filmlərə, dialoq videolarına baxmaq, mahnı mətnlərinə qulaq asmaq dil öyrənmənin keyfiyyətli yollarıdır.

Dildə tez-tez işlədilməyən söz birləşmələri, danışmaq formulları, standart ifadələr, cümlə qalıbları (speech patterns) vardır ki, bunları dil səviyyələrini sıralamasında düzgün işlətmək lazım gəlir. Öyrənmək dilöyrənmə prosesinin əsas məqsədi olsa belə, dili öyrənərkən onun ayrı-ayrı sözlərini, ifadələrini, cümlələrini başa düşərək mənimsəmək daha qalıcı olacaqdır. Öyrənilən hər bir materialı praktik şəkildə canlı nitqdə səsləndirmək dili bilmək anlamına daha yaxın sayılır (2).

Gündəlik dilöyrənmə proqramını tərtib etmək çox vacibdir. Hər gün 10-30 dəqiqə ingilis dilinə ayırmaq, nəqliyyatda, yemək yeyərkən belə dil öyrənmək mümkündür. Bu zaman ingilis dilində oxuduğunuz, gördüyünüz nə varsa aktiv şəkildə yaddaşıma həkk olacaqdır. Dil daşıyıcıları olan insanlarla internet vasitəsi ilə əlaqələr yaratmaq dilin mükəmməl öyrənilməsi baxımından daha xeyirlidir. Gündəlik ingilis dili danışmaq bacarıqları işgüzar ingilis dilindən çox fərqlidir. Bu fərqlilik söz ehtiyatları, termin və dil səviyyəsi baxımından özünü göstərir. Xarici dili əyləncəli şəkildə, oyunlar vasitəsi ilə öyrənmək də işin ən maraqlı tərəfidir. Yeni sözləri tez və yadda qalacaq şəkildə öyrənmək üçün bu ən əlverişli yoldur.

Söz bəşər mədəniyyəti tarixində əsrlər boyu həm dünyəvi, həm də dini mənalar daşıdı. Söz səlahiyyət, nüfuz göstəricisi oldu. Söz fəzanı dolaşsa belə, mənası dəyişməz qaldı. Yazı yazmaq sadəcə onun estetik məna daşmasını anlamaq üçün deyil, həm də bir çox yeni şeyləri kəşf etmək üçündür. Başqalarına müraciət etmək imkanı inkişafın ikinci mərhələsidir (4). Söz əzbərləmək bir dildə danışmaq üçün hələ hər şey demək deyil, bu sözləri bir

araya yığıb cümlə şəklində sıralamaq qrammatik bilikləri tələb edir. Qrammatikasız düzgün danışmaq mümkün olmadığı kimi, söz olmadan da dil mövcud deyil. Qrammatik bilik söz ehtiyatları əsasında fəallaşır. Bu fəallıq öz növbəsində ingilis dilində nəinki danışmaq, hətta ingilis dilində düşünmək imkanı da yaratmağa qadirdir.

Ümumiyyətlə, dilin öyrənilməsi dilin səviyyələri haqqında məlumatlara yiyələnməkdən başlayır. İstənilən səviyyəni yaxşı mənimsəmək üçün ondan əvvəl keçirilmiş səviyyəni yaxşı bilmək lazımdır. Əgər tələbə əvvəlki səviyyəni yaxşı mənimsəyə bilsə, növbəti səviyyədə bir o qədər də əziyyət çəkməyəcək, rahat şəkildə öyrənə biləcək. Dil elə bir sahədir ki, onu işlətmədikdə yaddaşdan silinir. Odur ki, tələbələr mütəmadi olaraq əvvəl keçdikləri dərsləri təkrarlayaraq yaddaşlarında olan bilikləri yeniləməlidirlər.

İngilis dilinin səviyyələri (levels) haqqında məlumatlanmaq dilin öyrənilməsi problemini asanlaşdıran təkandır. Bildiyimiz kimi, ingilis dilini akademik səviyyədə öyrənmək üçün 6 səviyyəni bilmək lazımdır. Bunlar aşağıdakılardır:

- Beginner level
- Elementary level
- Pre-intermediate level
- Intermediate level
- Upper-intermediate level
- Advanced level (5)

Beginner səviyyəsi ən aşağı səviyyə hesab olunur. Bu səviyyədə ingilis dili öyrənən şəxsin ingilis dilindən heç anlayışı olmur və yaxud da qismən nə isə bilir, lakin onların ingilis dilini başa düşməsi və bu dildə danışması çətinidir. Kompüter, tablet və ağıllı telefonlar başlanğıc səviyyədə olanlar üçün bir köməkdir. Söz və ifadələrin düzgün tələffüz tapşırıqları, qrammatik qaydaları özündə əks etdirən tapşırıqlar, asan anlaşılacaq sadə dialoqlar bu səviyyədə olan dinləyicilər üçün daha yararlı sayıla bilər.

Elementary səviyyəsi Beginner səviyyəsindən bir pillə yuxarı səviyyə sayılır. Bəsit ingilis dili şablonları, söz bazası Beginner səviyyəsinə görə daha çox olur, asan təməl qəliblər üzrə qurulan cümlələr çətinlik çəkmədən anlaşılır.

Pre-intermediate səviyyəsi. Bu qrupda olanlar daha çox söz bazası və daha çox şablonlara hakimdirlər. Qarşısında yavaş-yavaş danışılan bir çox mövzunu rahatlıqla anlamaq və çətinlik çəkmədən cavablaya bilirlər. Pre-intermediate səviyyəsi akademik ingilis dili ilə aşağı səviyyəli ingilis dili arasında körpü rolunu oynayır. Bu səviyyəyə çatan tələbələr artıq ingilis dilində danışmaq bacarıqlarını istifadə etməyə başlayır. Daha çox söz ehtiyatı mənimsəyir, oxu bacarıqları inkişaf edir, yazı bacarıqları, qulaq asma bacarıqları inkişaf etməyə başlayır. Pre-intermediate səviyyəsinin əsas

xüsusiyyətlərindən biri də odur ki, bu səviyyədə söhbət etmək (conversation) bacarığı, yəni dialoqa girmək bacarığı inkişaf edir. Conversation-də dil öyrənən o vaxta kimi mənimsədiyi dərsləri tətbiq etməyə başlayır. Müxtəlif mövzularda dialoqlar aparır, diskussiyalar edir və demək olar ki, dil bacarıqlarını nümayiş etdirərək daha da irəliyə doğru inkişaf edir. Conversation zamanı səhvlərin düzəlişi getməli və onlar izah edilərək istiqamətlənməlidir.

İntermediate səviyyəsi tamamilə söz ehtiyatına malik olmaqla yanaşı, öyrədilən hər bir qrammatik qaydaların tətbiqində daha geniş izahatlar verməklə onların tətbiqi istiqamətində xüsusi tapşırıqlar vasitəsi ilə danışıq dilinin aktivliyini inkişaf etdirmək deməkdir. Söz ehtiyatları Pre-intermediate səviyyəsindən yalnız forma və birləşmə xüsusiyyətlərinə görə, mükəmməl konstruksiyalarına görə fərqlənə bilər. Danışıq formaları və danışıq modelləri bir qədər daha çox və sistemli şəkildə tədris edilir və nitqdə işlədilir.

Upper-intermediate səviyyəsi keçilmişlərin nitqdə tezliyini artıraraq daha mükəmməlliyə qarşı bir addım deməkdir. Bu zaman tam olaraq self confidence bacarığı (özünəinam) özünü yetərinə göstərir. Biliklərin sərbəst şəkildə tətbiqinə açılan imkanlar daha geniş və yaradıcı olur. Müstəqillik və sərbəstlik bu səviyyə üçün olduqca xarakterik və əsas sayıla bilər. Bu zaman nitqi anlamaq və nitqi daşımaq asan və hərtərəfli imkanlara malik olur.

Advanced səviyyəsi isə yetərli şəkildə nitq imkanları deməkdir. Adından da məlumdur ki, əldə edilənlər əsasında nitq bacarıqları artıq vərdişlərlə üst-üstə düşür. Danışanlar artıq öz dilinin daşıyıcı qisminə fəal dil bacarıqları ilə müstəqillik əldə etmiş olur. Bir növ sırf dil daşıyıcısı kimi dilin dəqiq qrammatik, fonetik və leksik imkanları əsasında kifayət qədər bilik vərdişləri ilə silahlanmış olurlar (5).

Ümumiyyətlə, dil səviyyələrinin ümumi Avropa qruplaşdırılmasındakı qarşılıqları bir daha belə sistemləşdirilir:

Primitiv səviyyə: (A1, A2): Beginner və Elementary

Orta səviyyə (B1, B2): Pre-intermediate və Intermediate

Yüksək səviyyə (C1, C2): Upper-intermediate və Advanced

Ümumiyyətlə, dil səviyyələri dil öyrənmək, xüsusilə xarici dil öyrənmək üçün bir trampilin rolunu oynayır. Sadədən mürəkkəbə prinsipi ilə sistemləşdirilmiş bu metodik tədris prosesi son nəticə üçün keçilən ardıcıl bir tədris prosesidir. Bu zaman hər səviyyənin sonunda əldə edilən nəticə növbəti dil səviyyəsinin bünövrəsi sayıla bilər. Bu səviyyələr birdən altıya qədər nömrələnərək dil danışıq pillələri kimi yüksəlişə doğru artaraq dil bacarıq və vərdişləri prosesini tezləşdirir və istiqamətləndirir (5).

Dünyada 1,5 milyard insan ingilis dilində danışır. 53 ölkənin rəsmi dili ingilis dilindədir. Texnologiyanın inkişafı və internet imkanları ingilis dilinin öyrənilməsi prosesini durmadan irəlilədir. İngilis dilini öyrənməyin səbəbləri xeyli çoxdur. Və bu səbəblər düzgün istiqamətləndirilərsə, yaxşı və mükəmməl

nəticələr əldə etmək olar. İlk vaxtlar müəyyən çətinliklər yaranarsa belə özünü gözəl nəticələr əldə edə biləcəyinizə inandırmalısınız.

“Bizim bugünkü gəncliyimiz sağlam düşüncəli gənclikdir, vətənpərvər gənclikdir, xalqını, millətini sevən gənclikdir... Gənclərimiz mükəmməl təhsil almalı, həyatı dərinlən öyrənməli, dünyada gedən prosesləri bilməlidir. Lazımı fəaliyyət göstərərək öz xalqına, dövlətinə xidmət etməlidir” (Heydər Əliyev) (3).

Gəncliyin sağlam ruhlu, savadlı, yüksək mənəvi tərbiyəyə malik olması dövlət üçün önəmlidir. Cəmiyyətin aparıcı təbəqəsi gənclədirsə, deməli, inkişaf və inteqrasiya məhz onlarla bir addımlayır. Cəmiyyətin gələcəyi gənclərdir və öz gələcəyini düşünən hər bir cəmiyyətdə dünyaya inteqrasiya məqsədli tədbirlər və görüşlər üçün xarici dil səviyyəsi yüksək olan gənclərə və mütəxəssislərə ehtiyac duyulur. Bu da özü-özlüyündə xarici dilə marağın daha çox olmasını tələb edir. Xarici dil öyrənməkdə dilin səviyyələri prinsipinə əməl olunarsa, nəticələr də xeyli şəkildə qənaətbəxş olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Axundov A.* Ümumi dilçilik. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 280 s.
2. *Abdullayev N.* Nitq mədəniyyətinin əsasları / Dərs vəsaiti. Bakı: Yazıçı, 2013, 240 s.
3. *Paşayeva G.* Azərbaycanda beynəlxalq dillərin işlədilməsi // *Strateji Təhlil*, 19 may, №1, 2015, s.43-55
4. *Qordimer N.* Nobel kürsüsü // *Xəzər dünya ədəbiyyatı dərgisi*, №3, 2016, s.232
5. <https://az.wikipedia.org/wiki/%C4%B0drak>

Redaksiyaya daxil olub 17.10.2020